

DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDE YER ALAN DEĞERLER*

VALUES WITHIN DEDE KORKUT DEDE QORQUT STORIES

Handan DEVECİ¹
Dilek BELET²
Hatice TÜRE³

Öz

Günümüz toplumlarında yaşanan değer bunalımı nedeniyle okulda gerçekleştirilecek planlı değer eğitimi etkinlikleri gittikçe önem kazanmaktadır. Destan, şiir, hikâye gibi edebi ürünler değer eğitimi için önemli kaynaklardır. Pek çok halk kahramanının mücadelelerinin anlatıldığı Dede Korkut Hikâyeleri de bu önemli kaynaklardan biridir. Bu araştırmanın temel amacı, Dede Korkut Hikâyelerinde değerlere yer verilme durumunu belirlemektir. Bu amaçla araştırmanın problemini “*Dede Korkut Hikâyelerinde hangi değerlere yer verilmektedir?*” sorusu oluşturmaktadır. Nitel araştırma yaklaşımının benimsendiği araştırmada doküman incelemesi tekniği kapsamında 12 Dede Korkut Hikâyesi içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. Araştırmada Dede Korkut Hikâyelerinde aile birliği, sevgi, dürüstlük, saygı, estetik, cesaret değerlerinin yanı sıra onurlu olma, dayanışma, vatanseverlik, cömertlik, merhamet, toplumsal ve dini değerlerin yer aldığı bulguları elde edilmiştir. Bu bulgulara dayalı olarak Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan değerlerin bugün Türkiye’de ilköğretim programlarında çeşitli derslerde ve birçok ülkenin eğitim programlarında yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu değerlerin geçmişten günümüze ulaştığı sonucuna ulaşılabılır. Araştırma sonuçlarına dayalı olarak, ilköğretim programları içinde değer eğitiminin gerçekleştirildiği derslerde değer eğitimi etkinliklerinde Dede Korkut Hikâyelerinden yararlanılabileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Edebi Ürün, Dede Korkut Hikâyeleri, Değer, Değer Eğitimi

Abstract

Due to the value crisis experienced in modern societies of our time, value education activities targeting systematic value education at schools become more and more important. Literary Works such as epics, poems, and stories are priceless sources for value education. Being about public heroes with legendary qualities, Dede Qorqut Stories are also one of those major sources. The primary aim of this research is to attempt to determine the place of values in Dede Qorqut Stories. Thus, the research question is “*Which values are used within Dede Qorqut Stories?*” This is a qualitatively designed study. In this research, 12 Dede Qorqut Stories have been examined through content analysis as part of document analysis technique, and the reliability of the data has been secured. The values found in Dede Qorqut Stories are not only family unity, love, honesty, respect, esthetics, and bravery, but also honorableness, solidarity, patriotism, generosity, mercy, and other social and religious values. Considering that the values identified in Dede Qorqut Stories are part of several courses instructed at primary schools not only in Turkey, but also throughout the whole World, it won't be wrong to conclude that these values have a long history and bear universal significance. Based on the research findings, one can suggest that Dede Qorqut Stories can be fruitful to be used at primary school instructional activities designed under value education within related courses.

Key Words: Literary Work, Dede Qorqut Stories, Value, Value Education

*Bu çalışma, 26-28 Ekim 2011 tarihleri arasında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi’nde düzenlenen Değerler Eğitimi Sempozyumu’nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Doç.Dr., Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, hanel@anadolu.edu.tr

² Yrd.Doç.Dr., Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, sdbelet@anadolu.edu.tr

³ Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi

GİRİŞ

Geçmişten günümüze daha iyi toplumsal yaşam şartları oluşturabilmek, insanlar arası ilişkileri düzenleyebilmek, bireylerin kararlarını ve seçimlerini daha iyi kontrol ederek daha az olumsuz davranışlar içine girmesini sağlamak için insanlara dürüstlük, sevgi, saygı, hoşgörü, dayanışma, sorumluluk gibi değerleri kazandırmak önemli görülmüştür. Bugün içinde yaşadığımız toplumda kendinden farklı düşündüğü ya da farklı inançlara sahip olduğu için, başkalarını hoşgörüyle karşılamayan, kendine ve sağlığına saygı duymadan kendisine zarar veren, sevgi, saygı, sorumluluk gibi değerleri kazanamayan insanlar vardır (Doğanay, 2007). Toplumsal yaşam içinde gelişen bu olumsuz davranışlar değer eğitimi gittikçe önem kazanan bir konu haline getirmiştir.

Değer, kişilerin neyin doğru, neyin yanlış ya da neyin iyi, neyin kötü olduğu konusundaki tercihlerini yansıtır, seçenekler arasından seçim yapmalarını sağlar. Değer bir kişinin veya sosyal grubun kabul ettiği standartlar, inançlar ya da moral ilkeleridir (Collins English Dictionary, 1991). Değer, yaşama bakış açısını ve amaçları belirleyen, alınan kararları etkileyen, inançları yansıtan ve ilkeleri oluşturan bir tercih olarak da açıklanabilir (Baloğlu ve Balgamış, 2005).

Günümüzde değerler doğrudan, dolaylı ya da planlı, plansız etkinliklerle toplumu oluşturan bireylere kazandırılmaya çalışılmaktadır. Çeşitli kahramanların yer aldığı hikâyeler öğrencilerin ilgilerini çekmekte, değerlere ilişkin tartışma ortamı için iyi birer kaynak oluşturmaktadır. Hikâyeler ve kahramanlar insan yaşamının olumlu ve olumsuz yönlerine dikkat çekmektedir. Değerlerin geçmişten bugüne nasıl değiştiği, değişme nedenleri, geçmişteki önemli kişilikler ve bunların yaşantıları öğrencilerin değer oluşturmalarında önemli unsurlardır (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008). Bu nedenle hikâyelere konu olan kahramanların yaşadıkları dönemlerinin özellikleri ile birlikte anlatılması, kahramanlarda bulunan değerlerin ya da o dönem insanlarında var olan değerlerin öğrenciler tarafından daha kolay özümsemesini sağlar (Yazıcı, 2009). Hikâyelerde yer alan kahramanlar, yaşayışları ve davranışları ile yaşadıkları toplumda örnek insanlar olarak toplumun diğer bireyelerine yarar sağlayacak özverili davranışları ile o toplumun değerlerini ifade ederler. Bazen kahramanların örnek oluşturduğu değerler, kendi kültürlerini aşarak evrenselleşebilir. Tüm bu özellikleri bakımından kahramanlık hikâyeleri öğrenciler için güdülenme kaynağı olabilir (Sanchez,1998). Destan, şiir, hikâye gibi edebi ürünlerden değer eğitimi için yararlanılması önemli görülmekte; Türk toplumunun kültürel değerlerini yansıtan en önemli eserlerden birini de ortak geçmişin, kültürün, Türk milletinin eseri olan Dede Korkut Hikâyeleri oluşturmaktadır (Torun, 2011).

Türk kültür dünyasının en önemli eserlerinden biri olan Dede Korkut Hikâyelerinin edebiyattan dile, gelenekten atasözlerine, tarihten coğrafyaya, pek çok alana kaynaklık ediyor olması, esere paha biçilmez bir değer kazandırmaktadır (Karaşah, 2006). Ergin (2003) edebiyat araştırmacısı olan Fuat Köprülü'nün "Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız yine Dede Korkut ağır basar." görüşünde olduğunu belirterek Dede Korkut Hikâyelerinin edebi değerine dikkat çekmiştir. Dede Korkut Hikâyeleri eğitim programlarında kültürel, edebi ve tarihi değerleri yansıtan bir milli destan olup, özellikle örnek kişiler, kahramanlar aracılığıyla birçok kültürel değerın aktarılmasında kullanılabilecek niteliktedir (Yalçın ve Şengül, 2004). Dede Korkut, Oğuz Türklerinin sesi olarak doğruyu, iyiliği ve Tanrı'nın birliğini dile getiren bir ulu kişi olarak hikâyelerde yer edinir. İyilik imgelerini, Oğuz boyunun kendini gerçekleştirme yönünde ortaya koyan Dede Korkut, öykülerde Boğaç Han, Uruz, Bamsı Beyrek, Kan Tunalı ve Yigenek'in iyi, güzel ve doğru gibi çeşitli değerlerden yana olması konusunda rehber olur. Hikâyenin sonunda Oğuz hanlarına Oğuzname düzerek dua eden Dede Korkut, Tanrı'nın yeryüzündeki sesi ve iyilik açılımı (Şahin, 2009) olarak değer eğitimine büyük katkılar sağlamaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri Oğuz Türklerinin 12-14. yüzyıllarda Anadolu'nun doğusundaki geleneksel yaşam tarzını, aile yapısını, dilini, dinini, dünyaya mitolojik açıdan bakışını, etnografyasını, mücadelelerini anlatmakta ve kesin olarak bilinmemekle birlikte 15. yüzyılın ortalarından itibaren yazıya geçirildiği tahmin edilmektedir (Torun, 2011; Ergin, 2003). Dede Korkut Hikâyelerinin her birinde toplumun yaşayışı, âdetleri, gelenekleri ve çeşitli yönleri ile bütün bir Oğuz kavminin yaşamı yansıtılmaktadır. Hikâyelerde temelde ele alınan konular Oğuz kavmi ve onların yaşamı olup, hikâye kahramanlarından bu amaçla yararlanılmaktadır (Banarlı, 2004; Özsoy, 2006; akt. Özbay ve Karakuş Tayşi, 2011). Eserin bu yönüyle dilin kültür taşıyıcılığı özelliğini yansıttığı ve toplumun ortak değerleri hakkında bilgi verdiği söylenebilir.

Her toplumda eğitimin temel işlevlerinden biri, toplumun kültürel mirasının sürekliliğini sağlamaktır. Bu mirasın her kuşağın kültür birikimi sürecini önceki kuşağın bıraktığı yerden devralarak sürdürebilmesi ve o toplumun değerlerinin yeni kuşaklara öğretilmesi yoluyla gerçekleştirilebilmesi için (Baydar, 2009) Dede Korkut Hikâyeleri gibi ürünlerin eğitimde ve özellikle değer eğitiminde kullanılmasının büyük bir önemi vardır. İlgili alan yazında Dede Korkut Hikâyeleri ile değer eğitiminin ilişkilendirildiği çeşitli araştırmalar yapılmış ve değer eğitiminde Dede Korkut Hikâyelerinden yararlanılması ile ilgili sonuçlara

ulaşmıştır (Özbay ve Karakuş Tayşi, 2011; Şahin, 2009; Şengül 2008; Yalçın ve Şengül 2004).

İlköğretim okullarında ilk yaşlardan itibaren öğrencilere değer kazandırmaya yönelik olarak yapılabilecek etkinliklere rehberlik etmek; dürüst, hoşgörülü, birbirini seven, saygılı, aile birliğine önem veren bireylerden oluşan bir toplum oluşturmak için değer eğitiminde edebi ürünlerden yararlanmak, bu ürünlerde yer alan değerleri belirleyip, bu değerlerin günümüze kadar ulaşmış olduğunu, evrensel bir nitelik kazanıp kazanmadığını belirlemek önemli görülmektedir. Bu araştırmada günümüzde çeşitli dersler aracılığı ile gerçekleştirilen değer eğitiminde, Oğuz Türklerinin yaşamını bütün yönleri ile ele alan, sembollerin diliyle konuşan büyük bir değerler bütünü olan Dede Korkut Hikâyelerinden (Şahin, 2009) yararlanmak ve o günün değerleri hakkında bilgi edinebilmek için hikâyelerde yer alan değerler belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan değerleri belirlemek üzere önceden belirlenen değerlerin varlığı değil, okunan hikâyelerde hangi değerlerin yer aldığı belirlenmeye çalışılmıştır. Başka bir deyişle hikâyelerin içerik çözümlemesi yapılarak o günün koşullarında sahip olunan değerler ortaya çıkarılmıştır. Bu durum 13. yüzyıldan bu yana toplumdaki var olan değerlerin değişip değişmediğini göstermesi ya da değerlerin ortaya çıkarması bakımından önemli görülmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, Dede Korkut Hikâyelerinde değerlere yer verilme durumunu belirlemektir. Bu amaçla araştırmanın problemini “*Dede Korkut Hikâyelerinde hangi değerlere yer verilmektedir?*” sorusu oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, verilerin toplanması ve çözümlenmesi başlıklarına yer verilmektedir.

Araştırma Modeli

Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan değerleri belirlemeyi amaçlayan bu araştırma tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş, doküman incelemesi tekniği kullanılmış ve veriler içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Çözümlenmesi

Araştırma verilerinin toplanmasında nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırmada Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan aşağıda listesi verilen 12 hikâye temel alınmıştır.

- Dirse Han Oğlu Boğaç Han
- Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması

- Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek
- Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olması
- Duha Koca Oğlu Deli Dumrul
- Kanlı Koca Oğlu Kanturalı
- Kazılık Koca Oğlu Yiğenek
- Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi
- Begil Oğlu Emren
- Uşun Koca Oğlu Segrek
- Salur Kazan'ın Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkarması
- İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi olup Beyrek'in Öldürülmesi

Araştırmada doküman olarak 2004 yılına ait on üçüncü basım Varlık Yayınlarına ait Cevdet Kudret tarafından hazırlanan “Bugünkü Türkçemizle Dede Korkut Hikâyeleri” kitabı kullanılmıştır. Kitap bugünkü Türkçe ile yazıldığından ve Varlık Yayınları geçmişten günümüze belli bir değer taşıyan eserleri topluma kazandırmak işlevini sürdürdüğünden bu araştırmada doküman olarak belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen bu verilerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi sonucunda temalar belirlenirken Merriam'ın (1998) belirttiği gibi, araştırmacıların kendisi ve ilgili alan yazında yer alan kaynaklar temel alınmıştır. Yapılan analiz kapsamında öncelikle Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan değerlere ait ifadeler belirlenmiştir. Daha sonra bu ifadeler kodlanmış, kodlar dikkate alınarak temalar oluşturulmuştur. Araştırma bulguları sunulurken hikâyelerden değerlere ait doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla araştırmacının verileri iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı analiz edilmiştir. Yapılan bu analizler sonucunda kodlar ve temalar karşılaştırılmış, görüş ayrılığına düşülen noktalar belirlenmiş, bunun üzerine gerekli tartışmalar yapılarak görüş birliğine varılmış ve temalara son şekli verilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde, Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan değerlere ilişkin elde edilen bulgular; Şekil 1'de görülen temalar altında sunulmaktadır. Şekil 1'e göre, aile birliği, sorumluluk, sevgi, dürüstlük, saygı, estetik, cesaret değerlerinin yanı sıra onurlu olma, dayanışma, vatanseverlik, cömertlik, merhamet Dede Korkut Hikâyelerinde ele alınan değerler arasındadır. Bu değerlerle birlikte toplumsal yaşamda önemli olan toplumsal değerler ve dini değerlerle ilgili bulgular da çalışma kapsamında ele alınmıştır.

Şekil 1: Dede Korkut Hikâyelerinde Yer Alan Değerler

Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan değerlere ilişkin temalar incelendiğinde, bunların günümüzde ilköğretim programlarında yer alan çeşitli derslerin programlarında özellikle de Sosyal Bilgiler programında yer alan değerlerle (MEB, 2005) benzer olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu değerler Türkçe dersi öğretim programında (MEB, 2004) belirtilen “*Milli, manevi, ahlâki, tarihi, kültürel, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem vermelerini sağlamak; milli duygu ve düşüncelerini güçlendirmek*” genel amacına da hizmet eder niteliktedir. Bir başka deyişle evrensel nitelik taşıyan bu değerler geçmişten günümüze Türk toplumunda önemli bir rol oynamaktadır.

Aile Birliğine Önem Verme

Dede Korkut Hikâyelerinde aile birliğine önem verme değeri ile ilgili olarak **evlat sahibi olma, eşe önem verme, aile bireylerini koruma** alt temaları bulunmaktadır. Evlat sahibi olmaya ilişkin olarak Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinde “*Hey Dirse Han! Bana kızma, acı sözler söyleme. Yerinden doğrul alaca çadırını yeryüzüne diktir. Aç görürsen doyur, çıplak görürsen giydir, tepe gibi et yığ, toy eyle, dilek dile, belki bir ağzı dualının hayır duasıyla Tanrı bize bir oğul verir.*” ifadesi yer almaktadır. Bu ifade ile bir erkek evlat sahibi olma isteği ortaya konulmaktadır. Ayrıca, Dede Korkut Hikâyelerinde hem kadın hem erkek tarafından eşe önem verilmekte, eşe övgülerde bulunmaktadır. Aşağıda yer verilen Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinde Dirse Han’ın eşine seslenişi eşine verdiği değeri göstermektedir.

Beri gel başımın bahtı, evimin tahtı

*Evden çıkıp yürüdüğünde selvi boylum,
Kara saçı topuğuna sarmaşanım,
Kurulu yaya benzer çatma kaşlım.*

Dede Korkut Hikâyelerinde aile bireyleri arasındaki ilişkiler ele alınmakta, aile bireyleri birbirlerini, yaşamları uğruna korumaya çalışmaktadır. Aşağıda Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olması Hikâyesinde geçen aile bireylerini koruma ile ilgili bir alıntıya yer verilmektedir. Uruz Bey;

*Vazgeç baba geri dön,
Altın büyük evine atını sür git,
İhtiyar anama umut ol,
Karagözlü kız kardeşimi ağlatma,
İhtiyar anamı sızlatma!
Oğul için atanın ölmesi ayıp olur,
Yaradan hakkı için baba
Vazgeç de eve git.*

söylemleriyle babasının kendisini kurtarmak için tehlikeye düşmesine engel olmak istemekte, babasının varlığının annesi ve kardeşi için önemine değinmektedir.

Aile birliğine önem verme, günümüzde Sosyal Bilgiler programında da yer alan bir değer olarak ilköğretim okullarında ele alınmaktadır. Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan değerler kapsamında aile bireylerine önem verme teması ile ilgili elde edilen bulgular Türk toplumlarında aile birliğinin önemine dikkat çekmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular kapsamında ailenin evlat özellikle de erkek evlat sahibi olmak isteği içinde oldukları, eşlerin birbirlerine önem verdikleri, birbirlerinin düşüncelerini dikkate aldıkları ve aile bireylerinin hayatlarını korumanın oldukça büyük öneme sahip olduğu söylenebilir.

Sevgi

Dede Korkut Hikâyelerinin hemen hepsinde sevgi değeri işlenmekte, sevgi ile ilgili olarak **evlat sevgisi, anne baba sevgisi, eş sevgisi, kardeş sevgisi, doğa sevgisi** ele alınmaktadır. Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olması Hikâyesinde, Kazan Bey oğlu Uruz'a olan sevgisini aşağıdaki biçimde ifade etmiştir:

*Oğul, oğul, ey oğul!
Karşıda yatan kara dağımın yükseği oğul!
Kararmış gözlerimin aydını oğul!
Alaca tanla yerimden kalktığım senin için,
Al atımı yorultmuşum senin için,
Benim başım kurban olsun canım oğul senin için.*

Dede Korkut Hikâyelerinde evlat sevgisi sıklıkla ele alınan bir sevgi türüdür. Evlat sevgisi, evladı koruma ve evladı için canını feda etme biçiminde yer almaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan olayların içinde anne ve babaya olan sevgi, sürekli olarak dile getirilmekte, anne ve özellikle de baba sevgisi kimi olayların temelini oluşturmaktadır. Örneğin Begil Oğlu Ermen Hikâyesinde oğul babası Begil'e;

*Baba, ne söylüyorsun, ne diyorsun?
Bağrıyla yüreğimi ne dağlıyorsun?*

.....

*Altındaki al aygırı bana ver,
Kan terletip koşturayım senin için;
Sırtı sağlam demir giysini bana ver,
Yeni yaka diktireyim senin için;
Kara çelik öz kılıcını bana ver,
Gafillice başlar keseyim senin için.*

biçiminde seslenmekte ve babası için düşmanla savaşmaktadır.

Eş sevgisi de Dede Korkut Hikâyelerinde çoğunlukla geçen sevgi değeri içinde yer almaktadır. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesinde Deli Dumrul'un anne ve babası kendi canlarını oğullarına vermek istemezken eşi kocasına olan sevgisi ile canını vermekten çekinmemiştir. Deli Dumrul'da aynı biçimde eşine duyduğu sevgi nedeniyle eşinin bu fedakârlığını kabul etmemiştir. Aşağıda eşinin Deli Dumrul'a olan sevgisi ile ilgili bir örnek verilmiştir:

*Göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
Koç yiğidim, şah yiğidim!*

.....

*Karşıda yatan kara dağları,
Senden sonra ben neylerim?
Yaylar olsam benim mezarım olsun,
Soğuk soğuk suların
İçer olsam benim kanım olsun*

.....

*Yer tanık olsun, gök tanık olsun,
Benim canım senin canına kurban olsun!*

Kardeş sevgisi kimi Dede Korkut Hikâyelerinde yer almakta, kardeşi kurtarmak için savaşlar yapılmaktadır. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesinde, Segrek'in tutsak olan kardeşini araması, bulması ve ona ulaşmak için verdiği mücadele anlatılmaktadır. Aşağıda yer verilen Kardeş Egrek'in ağabeyine seslenişi, kardeş sevgisini yansıtmaktadır:

*Ağzın için öleyim kardeş!
Dilin için öleyim kardeş!
Er mi oldun, yiğit mi oldun kardeş!
Gurbete kardeşini aramaya sen mi geldin kardeş?*

Kalkıp iki kardeş sarmaş sarmaşa görüştüler. Egrek küçük kardeşinin boynunu öptü. Segrek de ağasının elini öptü.

Dede Korkut Hikâyelerinin kimilerinde ağaç, su, hayvan gibi doğanın içinde yer alan öğelere olan sevgi dile getirilerek doğa sevgisi işlenmektedir. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Hikâyesi bu durumu açıklar niteliktedir:

*Çağıl çağıl kayalardan çıkan su!
Ağaç gemileri oynatan su!
Hasan ile Hüseyin'in hasreti su!
Bağ ve bostan'ın ziyneti su!
Ayşe ile Fatma'nın bakışı su
Güzel atların içtiği su
Kızıl develerin gelip geçtiği su
Ak koyunların gelip çevresinde yattığı su
Sarayımın haberini bilir misin? Söyle bana,
Kara başım kurban olsun suyum sana.*

Sevgi, Dede Korkut Hikâyelerinde çoğunlukla ele alınan bir değerdir. Aile birliğinin, insanlararası ilişkilerin ve toplumun temelini sevgi oluşturduğundan, Dede Korkut Hikâyelerine de bir toplumun yaşamı yansıdığından sevgi değerinin çeşitli biçimleri ile hikâyelerde karşılaşılmaktadır.

Dürüstlük

Dürüstlük değeri Dede Korkut Hikâyelerinde **gerçekleri savunma, sadakat gösterme, adil olma** biçiminde ele alınmaktadır. Gerçekleri savunmaya verilen öneme ilişkin bir örneğe Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkarması Hikâyesinde aşağıdaki gibi yer verilmiştir:

*Bre ana! Ben Han Bayındır oğlu değilmişim,
Han Kazan oğlu imişim;
Bre kavat kızı! Bunu bana niçin demedin?
Ana hakkı, Tanrı hakkı olmasaydı da,
Kara çelik öz kılıcımı çekeydim,
Gafillice güzel başını keseydim,
Alca kanını yeryüzüne dökeydim.*

Bu Hikâyede Uruz babasının kim olduğu gerçeğinin saklanmasına tepki göstermekte, annesine sitem etmekte ve dürüstlükten yana mücadele etmektedir.

Sadakat gösterme hikâyelerde, eşlerin ve aile bireylerinin birbirlerine sadık olması biçiminde yer almaktadır. Ayrıca devlet büyüklerine, toplumda ileri gelen kişilere sadık olma da Dede Korkut Hikâyelerinde yer verilen diğer unsurlardır. Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesinde eşi Segrek'e olan sadakatini aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

*Yiğidim ben seni bir yıl bekleyeyim,
Bir yılda gelmezsen iki yıl bekleyeyim,
İki yılda gelmezsen üç dört yıl bekleyeyim,
Dört yılda gelmezsen beş yıl, altı yıl bekleyeyim,
Altı yol ağzına çadır dikeyim,
Gelenden gidenden haber sorayım,
Hayır haber getirene at, giysi vereyim, kaftanlar giydireyim,
Kötü haber getirenin başını keseyim,
Erkek sineği üzerime kondurmayayım,
Murat ver, murat al, sonra git yiğidim.*

Adil olma Dede Korkut Hikâyelerinden Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinde, Dirse Han'ın haksızlık yapanın oğlu bile olsa cezalandırılması gerektiğini söylemesi biçiminde kendini göstermektedir. Aşağıda adil olma ile ilgili bu söyleme yer verilmiştir:

Dirse Han, senin oğlun nankör çıktı, uğursuz çıktı. Kırk yiğidini alıp kalabalık Oğuz'un üstüne yürüdü. Nerede güzel varsa çekip aldı, ak sakallı ihtiyarların ağzına sövdü, ak saçlı kadınların sütünü kaçırdı. Böyle oğul senin nene gerek? Öldürsene. Dirse Han söyledi: Gidip getirin öldüreyim, böyle oğul bana gerekmez.

Günümüzde de önemli bir değer olarak karşımıza çıkan dürüstlük, Oğuz Türklerinin yaşamında önemli bir yere sahip olmuş ve Dede Korkut Hikâyelerinde de sık sık vurgulanan bir unsur olarak kendini göstermiştir. Özellikle toplum büyüklerine ve aile bireylerine sadakat gösterme Dede Korkut Hikâyelerinde yaygın olarak yer almaktadır. Yine gerçekleri savunma kimi hikâyelerde ön plana çıkarken gerçeklerin saklanmasına duyulan öfke oldukça vurgulu bir biçimde dile getirilmektedir. Özetle, Oğuz Türklerinin yaşamındaki dürüstlüğün yeri, insanların canlarını feda edebilecekleri bir değer olarak Dede Korkut Hikâyelerinde ifade bulunmuştur.

Saygı

Eşe saygı, anne babaya saygı, büyüklere saygı, devlet büyüğüne saygı Dede Korkut Hikâyelerinde ele alınan saygı türlerdir. Eşe duyulan saygı, eşin düşüncelerine önem verme Dede Korkut Hikâyelerinde eşin önemini vurgulamaktadır. Aşağıda yer verilen Dede Korkut Hikâyelerinden Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinde eşin Dirse Han'a seslenişi eşine olan saygısını dile getirmektedir.

*Beri gel,
Başımın bahtı, evimin tahtı,
Han babamın güveyisi,
Kadın anamın sevgisi,
Atamın, anamın verdiği,
Göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim
Dirse Han!*

Anne babaya duyulan saygı Dede Korkut Hikâyelerinde sıklıkla dile getirilmektedir. Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olması hikâyesinde geçen "Uruz babasının sözünü kırmadı. Yoldaşlarını alıp yüce dağlar başına çıktı. O zamanda oğul atasının sözünü ikiletmezdi, ikiletirse o oğlanı kabul etmezlerdi." ifadesi babaya duyulan saygıyı yansıtmaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerinde eşe, anne babaya, devlet büyüğüne duyulan saygı yanında toplum büyüklerine duyulan saygı ile ilgili açıklamalar bulunmaktadır. Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olması Hikâyesinde "Kalabalık Oğuz beyleri sordular: Bu kızı istemeye kim gidebilir? Düşündüler, taşındılar. "Dede Korkut gitsin" dediler. Dede Korkut söyledi: ... İki güzel, ayağına

çabuk at getirin. Dede Korkut'un sözü uygun görüldü." sözleriyle toplumun ileri gelen büyüğü olan Dede Korkut'a duyulan saygı ifade edilmektedir.

Devlet büyüğüne duyulan saygı Dede Korkut Hikâyelerinde ele alınan saygı teması altında yer almaktadır. Begil Oğlu Ermen Hikâyesinde "*Padişahlar Tanrı'nın gölgesidir, padişahına asi olanın işi rast gitmez.*" ifadesi ile devlet büyüğüne duyulan saygı anlaşılmaktadır.

Saygı günümüz toplumlarında insan ilişkilerine yön veren, toplumsal yaşamı düzenleyen bir değer olarak ilköğretim programlarında yer almaktadır. Dede Korkut Hikâyelerinin değer eğitimi bakımından çözümlenmesi sonucunda saygıya bu hikâyelerde yoğun biçimde yer verildiği, bir başka deyişle Oğuz Türklerinde eşe, anne babaya, devlet ve toplum büyüklerine büyük bir saygı duyulduğu söylenebilir.

Cömertlik

Dede Korkut Hikâyelerinde cömertlik değeri kapsamında **misafir ağırlama, hediye dağıtma, şenlik düzenleme, ziyafet verme** ile ilgili örnekler bulunmaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan biçimiyle çeşitli nedenlerle gelen misafirlere önem verilmekte, misafirlere en iyi biçimde ağırlanmaya çalışılmaktadır. Begil Oğlu Ermen Hikâyesinde "*Begil geldi, Bayındır Han'ın elini öptü. Han'da Begil'i misafir etti, güzel at, güzel kaftan, bol harçlık verdi. Tam üç gün ağırladı. "Begil'i üç gün av etiyle misafir edelim beyler"* dedi." biçiminde yer alan ifadeler ile Oğuz Türklerinde misafir ağırlama ile ilgili bilgi sahibi olunmaktadır.

Araştırmada hediye dağıtma cömertlik kapsamında ele alınan bir alt temadır. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Hikâyesinde "*Kazan Bey kahraman koç yiğitlere büyük ülke verdi, şalvar, cübbe, çuha verdi.*" denilerek dağıtılan hediyelere örnekler verilmektedir. Dede Korkut Hikâyelerinde savaşların sonunda kazanılan zaferlerden sonra yiğitlik gösterenlere hediye olarak önemli ganimetler verildiği ile ilgili ifadeler bulunmaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerinde kazanılan zaferler sonrasında, düzenlenen şenliklerle birlikte ziyafetler verilmekte, cömertlik gösterilerek düzenlenen ikramlardan söz edilmektedir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinde yer alan "*Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şam işi çadırını yeryüzüne diktirmişti. Alaca gölgeliği gökyüzüne yükselmişti. Hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kere ziyafet verip Oğuz beylerini toplardı. Gene toy edip attan aygır, deveden erkek deve koyundan koç kestirmişti.*" ifadeleri ile ziyafetlerle ilgili bilgi edinilmektedir.

Cömertlik ve misafirperverlik geçmişten günümüze Türk toplumlarının en önemli değerlerinden biri olarak toplumsal yaşamda yer almaktadır. Dede Korkut Hikâyelerinde

Oğuz Türklerinin misafir ağırlamaya, ikramda bulunmaya, birlikte yiyip içmeye önem verdikleri, sevinçlerini, zaferlerini hediye dağıtarak kutladıkları görülmektedir.

Estetik

Estetik değeri Dede Korkut Hikâyelerinde çeşitli biçimlerde işlenmekte, günlük yaşamda estetiğe önem verildiği anlaşılmaktadır. Estetik Dede Korkut Hikâyelerinde **çadır süsleme, savaş malzemelerini süsleme, kadının görünüşü ve kıyafet, tüm hikâyelerde dil kullanımı ve eşyalardaki süslemeler** olarak yer almaktadır.

Yerleşik düzenle birlikte göçebe düzenin de benimsendiği Oğuzlar'da çadırlara önem verilmekte ve çadırlar çeşitli biçimlerde süslenilmektedir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinde çadır süsleme, "*Han Bayındır Şam işi çadırını yeryüzüne diktirmişti. Alaca gölgesi yeryüzüne yükselmşti.*" biçiminde yer almaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerinde yer aldığı biçimiyle savaşlarda kullanılan malzemelerde süslemeler bulunmakta, savaş malzemelerine estetiksel bir görünüm verilmektedir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinde "*Boğaç Bey kara çelik öz kılıcını beline kuşandı, ak katı yayını eline aldı, altın mızrağını koluna aldı.*" anlatımıyla savaş malzemelerinin nitelikleri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerinde kadının görünüşü ve kıyafetlerinden sıklıkla söz edilmekte, kıyafetlerdeki estetik dile getirilmektedir. Kanlı Koca Oğlu Kanturalı Hikâyesinde;

*Parıl parıldayan ince giysilim
Yere basmadan yürüyen selvi boylum
Kar üstüne kar damlamış gibi kızıl yanaklım
Çifte badem sığmayan dar ağızlım
Kalemcilerin çizdiği karakaşlım
Kurum gibi kırk tutam kara saçlım.*

ifadeleri ile kadının görünüşü ve kıyafetlerinde yer alan estetik anlatılmaktadır.

Oğuz Türklerinin kahramanlık destanı özelliği taşıyan ve şekil olarak destanla türkölü halk hikâyesi arasında bir yer tutan Dede Korkut Hikâyeleri, nazım nesir karışık olarak yazılmış bir eserdir. Sözlü gelenekten sonra yazıya aktarılan Dede Korkut Hikâyeleri baştan sona atasözü, deyim ve çeşitli söz kalıpları kullanılarak örülmüştür. Her hikâyede dil kullanımdaki estetik hikâyelerin içeriği kadar vurgulu biçimde ortaya konmaktadır. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesindeki Kanlı Koca ve oğlu Kan Turalı arasında geçen konuşma sanatlı dil kullanımına ilişkin verilebilecek örneklerden biridir:

*Oğul, senin gideceğin yerin
Dolamaç dolamaz yolları olur,
Altı batıp çıkamaz*

Onun balçığı olur,
 Ala yılan sökemez,
 Onun ormanı olur,
 Gök ile göğüşleşen
 Onun kalesi olur,
 Göz koyup gönül alan
 Onun güzeli olur,
 “Hay!” demeden baş getiren
 Onun celladı olur,
 Sirtında kalkanı oynayan
 Onun yayası olur
 Yavuz yerlere yeltendin geriye dön,
 Ak sakallı babanı, ihtiyarlamış ananı ağlatıp sızlatma!

Estetik duygular geliştirmenin yanı sıra kültürün dille yaşadığı ve dilin kültürü taşıyan temel araç olduğu düşünüldüğünde Dede Korkut Hikâyelerindeki dil kullanımına verilen önemin değeri daha da artmaktadır. Ayrıca hikâyelerde geçen, atasözü, deyim ve söz sanatları çocukların eğitimine yönelik kendini ifade etme ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi yönünde de önemli katkılar sağlayabilecek niteliktedir.

Dede Korkut Hikâyelerinin içinde geçen eşyalardaki süslemeler de estetik değerine önem verildiğini göstermektedir. Çeşitli Dede Korkut Hikâyelerinde tekrarlayan ipek halı döşeme ve mutfak eşyalarını süsleme Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Hikâyesinde “Doksan yere alaca halı, ipek döşenmişti. Seksen yerde toprak kablar kurulmuştu. Altın kadehler, sürahiler dizilmişti.” biçiminde yer almaktadır.

Estetik, Dede Korkut Hikâyelerinde yer aldığı biçimiyle Oğuz Türklerinin yaşam biçimlerinde yer alan bir değerdir. Hikâyelerde çeşitli eşyalarda, savaş malzemelerinde, kadının görünüşünde, dil kullanımında güzellik ön plana çıkmakta, estetik değerinden yararlanılarak güzellik kavramına yeni anlamlar yüklenilmesine katkı sağlanmaktadır.

Dini Değerler

Oğuz Türklerinin İslam'ı kabul etmelerinin de etkisiyle Dede Korkut Hikâyelerinin hepsinde dini değerler işlenmekte, tüm hikâyeler ölümlü dünya vurgusu ile sonlanmaktadır. **Dua etme, hayır yapma, rüyalara inanç, Tanrı'ya ve peygambere inanç, savaş öncesi ibadet etme, ölümlü dünya** Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan dini değerlerdir.

Hikâyelerde olayların sonlanması ile birlikte Dede Korkut ortaya çıkmakta ve hayır dualar etmektedir. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi Hikâyesinde Dede Korkut;

*Ölüm vakti geldiğinde temiz imandan ayırmasın
 Günahlarınızı adı güzel Muhammed Mustafa'ya bağışlasın.*

diyerek dua etmekte ve toplum için iyi dileklerde bulunmaktadır. Yine Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesindeki “Dirse Han, dişi ehlinin sözüyle büyük toy eyledi dilek diledi. Attan aygır, deveden

erkek deve, koyundan koç kestirdi. ... Aç görse doyurdu, çıplak görse et yığırdı, göl gibi kıımız sağdırdı. El kaldırdılar dilek dilediler.” ifadelerinden Dirse Han ve eşinin hayır yaparak bir evlat sahibi olabilmek için hep birlikte dua ettikleri görülmektedir.

Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan anlatımlardan rüyaların önemli olayları yönettikleri, rüyalara inanarak sorunları çözmeye çalıştıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Kazılık Koca Oğlu Yiğenek Hikâyesinde;

Beyler! Gafillice başım gözüm uykuda iken düş gördüm.

.....

Dayım Emen imiş, onu bildim,

Döndüm o ere selam verdim

Oğul Yiğenek, nereye gidiyorsun? diye sordu

Ben söyledim: Düzmürd Kalesi'ne gidiyorum

Babam orada tutsak imiş dedim

Bu düşü Yiğenek yoldaşlarına anlattı. Meğer dayısı orada, yakında idi. Bütün beylerle yoldaş olup gittiler, Düzmürd Kalesine vardılar.Yiğenek babasıyla görüştü....Babasıyla Yiğenek gizli bir yer bulup sarmaştılar, İki hasret birbirleriyle buluştular biçimindeki anlatımla Yiğenek'in gördüğü düş sonucu kayıp olan babasını bulduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerinde Tanrı ve peygambere olan inanç sürekli dile getirilmekte, tüm hikâyeler Tanrı'ya olan inancın vurgulanmasıyla sona ermektedir. Kazılık Koca Oğlu Yiğenek Hikâyesinde Tanrı'ya olan inanç aşağıdaki gibi dile getirilmektedir:

Yücelerden yücesin,

Kimse bilmez nicesin

Değerli Tanrı!

Sen atadan olmadın

Sen anadan olmadın

Kimsenin rızkını yemedin

Kimseye güç etmedin

Sen her yerde bir teksin

Sen Allah'ım yükseksin.

Yine hikâyelerde Tanrı'ya olan inançla birlikte Peygambere olan inanç anlatılmakta, Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesinde aşağıda yer verildiği biçimiyle “Muhammed Mustafa” adı duaların içinde yer almaktadır.

Önünde sonunda uzun yaşın ucu ölüm,

Ölüm vakti geldiğinde temiz imandan ayırmasın,

Günahınızı Muhammed Mustafa yüzü suyuna bağışlasın,

“Amin” diyenler Tanrı yüzü görsün!

Dede Korkut Hikâyelerinin tümünde düşmanlarla olan mücadeleler ve savaşlar yer almış, Oğuz Türklerinin savaşa gitmeden önce yaptıkları ibadetten söz edilmiştir. Kanlı Koca Oğlu Kanturalı Hikâyesinde de Kan Turalı'nın savaşa giderken “Arı sudan abdest aldı, ak alınının yere koydu, iki rekât namaz kıldı. Ata bindi, adı güzel Muhammed'e salavat getirdi, kara giysili kâfire at saldı, karşı gitti.” anlatımı ile yaptığı ibadet anlatılmıştır.

Tüm Dede Korkut Hikâyelerinde ifade edilmekle birlikte İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi olup Beyrek'in Öldürülmesi Hikâyesinde aşağıdaki biçimde ölümlü dünyaya dikkat çekilmiştir.

*Hani, dediğim bey yiğitler,
“Dünya benim!” diyenler?
Ecel aldı, yer gizledi,
Ölümlü dünya kime kaldı?
Gelimli, gidimli dünya,
Sonucu ölümlü dünya?
Uzun yaşın ucu ölüm, sonu ayrılık.*

Ölümlü dünya yine Dede Korkut Hikâyelerinin tamamında vurgulanmaktadır. Dünyadaki yaşamın gelip geçici olduğu, herkesin sonuçta öleceği belirtilerek toplumdaki insanlara yaşamlarını buna göre düzenlemeye dair mesajlar verilmektedir.

Dede Korkut Hikâyelerine göre Tanrı ve peygamber inancı, dua etme ve ölüm düşüncesi, yaşamın her anında kendisini göstermektedir. Hikâyelerde yer alan olaylar sonunda Dede Korkut ortaya çıkarak hayır dualar etmekte, Tanrı'nın ve peygamberin varlığı hatırlatılmaktadır. Hikâyelerde geçen savaşların sonunda kazanan ve kaybeden olmakla birlikte dünyanın kimseye kalmadığı, günü gelince herkesin öleceği vurgulanmaktadır.

Cesaret

Dede Korkut Hikâyelerinde sıklıkla ele alınan bir değer olan cesaret **hakkını arama için savaşma, boğa ile savaşma, adını alma için yiğitlik gösterme, ölüme karşı koyma, ganimet elde etmeye verilen önem, beden gücünü kullanma** biçiminde yer almaktadır.

Hakkını arama için savaşma Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Hikâyesinde “Yiğitler yiğidi Karacak Çoban sapanına taş koydu, attı. Birincisini atınca ikisini, üçünü yıktı; ikincisini atınca üçünü dördünü yıktı. Kâfirlerin gözüne korku düştü. Karacak Çoban kâfirin üç yüzünü sapan taşıyla yere yıktı. İki kardeşi okla vuruldu, şehit oldu. Çobanın taşı tükendi, koyun demedi, keçi demedi, sapanın ayasına koydu, attı, kâfirleri yıktı.” biçiminde yer almaktadır.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinde Boğaç Han'ın boğayla savaş sonunda adını almasına yer verilmektedir. Bu hikâyede cesaret kapsamında Bayındır Han'ın oğlunun boğa ile yaptığı savaş, bu savaş sonunda Bayındır Han'ın oğlunun gösterdiği yiğitlik ve kendisine Dede Korkut tarafından ad verilmesi anlatılmaktadır. Dede Korkut'un Boğaç Han'a adını vermesi hikâyede aşağıdaki biçimde yer almaktadır.

*Bayındır Han'ın ak meydanında bu oğlan cenk etmiştir.
Bir boğa öldürmüş senin oğlun, adı “Boğaç” olsun.
Adını ben verdim, yaşını Allah versin.*

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Hikâyesinde Uruz'un annesinin namusunu koruma uğruna ölümü göze alıp, ölümden korkmaması aşağıdaki biçimde yer almaktadır.

*Hey ana!
Arap atların öldüğü yerde
Bir tay ölemez mi?
Kızıl develerin öldüğü yerde,
Bir deve yavrusu ölemez mi?
Akça koyunların öldüğü yerde
Bir kuzucuk ölemez mi?
Sen sağ ol kadın ana, babam sağ olsun
Bir benim gibi oğul bulunmaz mı?*

Ganimet elde etmeye verilen önem Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olması Hikâyesinde Kazan Bey'in oğluna söylediği aşağıdaki sözlerden anlaşılmaktadır.

*Beri gel, yavrum oğul,
Sağıma baktım, kardeşim Kara Güney'i gördüm,
Baş kesmiştir, kan dökmüştür, ganimet almıştır, ad kazanmıştır.
Soluma baktım, dayım Uruz'u gördüm,
Baş kesmiştir, kan dökmüştür, ganimet almıştır, ad kazanmıştır.
Karşıma baktım seni gördüm,
On altı yaş yaşadın,
.....
Kalabalık Oğuz içinde ganimet almadın.*

Beden gücünü kullanma ve başkalarına yardım etmeye yönelik Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Hikâyesinde çobanın düşmanlara karşı tek başına savaşmasında ve Kazan Bey'e yardım etmesinde etkili olmuştur. Kazan Bey kendi yiğitliği hakkında söylentiler çıkar düşüncesiyle düşmanlara karşı tek başına savaşmayı istemiş, bu nedenle çobanı bir ağaca bağlamış; ancak çoban beden gücünü kullanarak bu ağaçtan kurtulmuş, yardım etmek amacıyla ağaçla birlikte Kazan Bey'in peşinden gitmiştir. Aşağıda hikâyedeki bu olay yer almaktadır:

*Kazan çobanı bir ağaca sara sara sıkıca bağladı, atına atladi, yürüyüverdi.
- Bre çoban! Karnın acıkmadan, gözün de kararmadan bu ağacı koparmaya bak, yoksa seni burada kurtlar, kuşlar yer, dedi.
Karacık çoban bir vurdu, kaba ağacı yeriyle, yurduyla kopararak arkasına aldı, Kazan'ın ardına düştü.*

Cesaret tüm Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan bir değerdir. Oğuz Türklerinin yaşam biçimlerinde, kız ve erkek çocukların yetişmesinde, savaşlarda cesur olma, cesaret göstererek toplum içinde yer edinme önemli bir yer tutmaktadır. Dede Korkut Hikâyelerinde işlenen avlanma, düşmanla savaşma, ganimet elde etme, anneyi, babayı, eşi koruma gibi konuların ele alınışında cesaret değeri ön plana çıkmaktadır.

Onurlu olma

Onurlu olma değeri ile ilgili olarak Dede Korkut Hikâyelerinde **alçakgönüllü olma, eşinin güçlü olmasını isteme, vefalı olma, yiğitliğe verilen önem** ile ilgili bulgular elde edilmiştir.

Alçakgönüllü olma ile ilgili olarak Salur Kazan'ın Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkarması Hikâyesinde bir boy tarafından söylenen aşağıdaki ifadeler alçakgönüllü olma ile ilgili örnek oluşturmaktadır.

*Akçakale, Sümerli'de at oynattım,
At ile Karun iline baskın yaptım,
Akhisar Kalesi'nin burcunu yıktım,
Ak akça getirdiler "puldur" dedim
Kızıl altın getirdiler "bakırdır" dedim,
Ala gözlü kızını, gelinini getirdiler aldanmadım,
Kilisesini yıktım, mescit yaptım,
Altını, gümüşü yağmalattım
Orada bile erim, beyim diye öğünmedim
Öğünenleri hoş görmedim
Kendi aslını, kendi kökümü yereceğim yok,
Oğuz yiğitleri dururken seni ögeceğim yok.*

Dede Korkut Hikâyelerinde kadın da erkek de eşini seçerken yiğitliğe önem vermekte, yiğitlik temel ölçüt olmaktadır. Kanlı Koca Oğlu Ak Turalı Hikâyesinde Kan Turalı babasına eşinden beklentilerini aşağıdaki biçimde belirtmektedir:

*Eş yiğitlik Kanlı Koca söyledi:
En iyisi, gözüm görürken, oğul gel seni evlendireyim
Oğlan söyledi: Baba! Madem ki beni evlendirmek istiyorsun, bana lâyük kız bak nasıl olur: Baba ben kalkmadan o kalkmış olmalı, ben kara koç atıma binmeden o binmiş olmalı, ben kanlı kâfir iline gitmeden, o gitmiş olmalı, dedi.
Kanlı koca söyledi:
Oğul sen kız istemiyor, bir kahraman yiğit istiyormuşsun.*

Vefa Dede Korkut Hikâyelerinde görüldüğü üzere, Oğuz Türklerinin ilişki biçimlerine yansımakta, insanların birbirleri arkasından güç elde etme mücadelelerini engelleyen bir değer olarak yer almaktadır. İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi olup Beyrek'in Öldürülmesi Hikâyesinde Uruz ile Beyrek arasında geçen aşağıdaki diyalog Uruz'un vefa göstermediğini gösterirken, Beyrek'in onurlu olma adına vefaya sahip olduğunu göstermektedir:

*...Uruz, Beyrek'e söyledi:
Bütün şu oturan beyler Kazan'a asi olduk, and içtik, (Mushaf getirdiler). Sen de and iç dediler.
- Kazan'a ben asi olmam! diye and içti, söyledi. Söyler:
Ben Kazan'ın çok nimetini yemişim,
Bilmez isem gözüme dursun!
Kara koç kazılık atına çok binmişim,
Bilmez isem bana tabut olsun!
Güzel kaftanlarını çok giymişim,
Bilmez isem kefenim olsun!
Alaca büyük çadırına çok girmişim,
Bilmez isem bana zindan olsun!*

Ben Kazan'dan dönmem, böyle bil! dedi.

Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan olaylardan yiğitliğe büyük bir önem verildiği anlaşılmaktadır. Adını alma, evlenme, aile ve toplum tarafından kabullenme yiğitlik gösterme ile gerçekleşmektedir. Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olması Hikâyesinde Kazan'ın Uruz'a olan söylemi yiğitlik göstermenin, yiğit olmanın önemini ortaya koymaktadır:

*Oğul, oğul, ey oğul!
Düşmana girip baş kesmedin,
Adam öldürüp kan dökmedin,
Ala gözlü kırk yiğidi yanına al,
Göğsü güzel dağlar başına çık,
Benim savaştığımı, benim dövüştüğümü,
Benim çekiştığimi, benim kılıçlaştığımı
Gör, öğren, hem de bize pusu ol, oğul!*

Onurlu olma, çeşitli alt temalarla Dede Korkut Hikâyelerinde yer almakta, Oğuz Türklerinin onurluluk adına alçakgönüllük gösterdikleri, vefa duygusuna sahip oldukları, yiğitliğe her şeyden daha çok önem verdikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

Merhamet

Dede Korkut Hikâyelerinde merhamet değeri kapsamında **bağışlayıcı olma ve zor durumda olana yardım etme** ele alınmaktadır. Oğuz Türklerinin yaşamlarında iyi ile kötü arasında yapılan savaşlar önemli bir yer tutmaktadır. Dede Korkut Hikâyelerinde yer aldığı biçimiyle bu savaşlar genelde iyi olan, haksızlığa uğrayan tarafça kazanılmaktadır. İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi olup Beyrek'in Öldürülmesi Hikâyesinde yer alan “*Kaçanı Kazan Bey kovalamadı, aman diyeni öldürmedi.*” ifadesinde de görüldüğü gibi kazanan taraf, yenilgiye uğrayan ve af dileyenlere karşı merhamet göstermekte ve bağışlayıcı olmaktadır.

Yine Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi Hikâyesinde Uruz, aşağıda yer verildiği gibi zor durumda görünen Tepegöz'e sahip çıkmış, zor durumda olan birine karşı duyarlı davranmıştır: Bayındır Han'ın beyleriyle gezmeye çıktığı sırada bir küme bulmaları ve baktıklarında gövdesi adam, tepesinde bir gözü olan bir oğlan bulmaları üzerine:

*...Uruz aldı, bu oğlanı eteğine sardı. Söyledi:
- Han'ım! Bunu bana verin, oğlum Basat'la besleyeyim, dedi. Uruz, Tepegöz'ü aldı, evine götürdü.
Buyurdu, bir dadı geldi...*

Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan kahramanlar kazandıkları savaşlar sonunda ya da günlük yaşamda insanların karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü ve acıma duygusu içine girmekte, zor durumda olan insanların yaşadıklarını anlayarak bağışlayıcı olmaktadır.

Dayanışma

Yardım etme, paylaşma, ödül verme dayanışma değeri kapsamında Dede Korkut Hikâyelerinde yer almaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerinde dayanışma ile ilgili örneklere yer verilmekte, çeşitli güçler aynı yönde kullanılmakta ve insanlar birbirlerine yardım etmektedirler. Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesinde “*Bezirgan söyledi: Bey yiğit! Sen benim sesimi anla, sözümü dinle.....Envük Kalesi'nin beş yüz kafiri üzerimize saldırdı, kardeşim tutsak oldu, malımızı rızkımızı yağmaladılar. Kara başımı yukarı kaldırdım, sana geldim. ... Boz oğlan: zurhumla benim güzel atımı getirin. Boz oğlan bir iki demedi, kâfirlere kılıç vurdu, baş kaldıran kâfirlere öldürdü, gaza eyledi, bezirgânların malını kurtardı.*” ifadeleri ile Bezirgan'ın zor duruma düşüp bir yiğitten yardım istemesi üzerine yiğit tüm gücüyle Bezirgan'a yardım etmiştir.

Dayanışma kapsamında Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Hikâyesi'nde aşağıda yer verildiği biçimiyle çoban yemeğini Kazan Bey ile paylaşmaktadır. Yine Dede Korkut Hikâyelerine göre Oğuz Türkleri yemek dışında üzüntü, bilgi, güç gibi çeşitli paylaşımlarda bulunmaktadırlar. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması hikâyesinde evi basılan ve ailesi esir edilen Kazan Bey'e çobanın bağlılığının yanı sıra onunla düşmanına karşı savaşmak için nasıl yardım ettiği anlatılmaktadır:

Kazan söyledi:

-Oğul çoban, karnım çok acıktı, yiyecek bir şeyin var mı? dedi:

-Evet, ağam Kazan, geceden bir kuzu pişirmiştim, gel bu ağaç dibine inelim de yiyelim, dedi.

İndiler, çoban dağarcığını çıkardı, yediler. Çobanı yanında götürmek istemeyen Kazan ile çoban arasında geçen konuşmalar şöyledir:

Kazan baktı gördü, çoban ağacı arkasına almış geliyor.

Kazan söyledi:

Bre çoban! Bu ağaç nedir?

Çoban söyledi:

-Ağam Kazan! Sen kâfiri basacaksın, karnın acıkacak, ben sana bu ağaçla yemek pişireceğim. Bu ağaç işte o ağaçtır, dedi.

Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olması Hikâyesinde Kazan'ın Uruz'a avlanmayı öğretmesi anlatılmakta bu örnekte bilgi paylaşımını göstermektedir. Kazan ve oğlu Uruz'un aşağıda geçen konuşmaları babanın oğluna avlanmayı öğretmesi ile ilgilidir:

...Hüneri oğul atadan mı görür öğrenir yoksa atalar oğuldan mı?

...A Beyler! Uruz güzel söyledi, şeker dedi. Beyler, siz yiyiniz, içiniz, sohbetinizi dağıtmayınız. Ben bu oğlanı alayım ava gideyim; yedi günlük azıkla çıkayım, ok attığım yerleri, kılıç çalıp baş kestğim yerleri göstereyim... Kazan, oğlunu alıp kara dağlara ava çıktı.

Aynı hikâyenin sonunda kazanılan başarının ardından ödül verme alt temasına ilişkin aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

Kazan, oğlancığını kurtardı geri döndü. Gaza mübarek oldu, kalabalık Oğuz beyleri doyum (ganimet) aldı. Akçakale Sürmeli'ye gelip Kazan kırk çadır diktirdi. Yedi gün yedi gece yenildi içildi. Kırk kulla kırk cariye oğlunun başı için azat eyledi. Kahraman yiğitlere büyük ülke verdi, cübbe, çuha verdi.

Dede Korkut Hikâyelerinde yer aldığı biçimiyle dayanışma Oğuz Türklerinin duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanmasını sağlamaktadır. Düşmanlarla olan savaşlarda ya da günlük yaşamda bireylerin beraber hareket etmeleri toplumsal gücü artırmaktadır.

Vatanseverlik

Dede Korkut Hikâyelerinde vatanseverlik Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Hikâyesinde aşağıda yer verildiği biçimde yurt sevgisi biçiminde dile getirilmiştir:

*Yaban eşeği ile yaban geyiğine komşu yurdum!
Seni düşman nerden basmış güzel yurdum*

Dede Korkut bir vatansever olarak milletin güçlü ve mutlu yaşam gerçekleştirme çabası göstermektedir. Hikâyelerde yer alan Bayındır Han, Kazan Han, Bamsı Beyrek, Boğaç Han gibi kahramanlar da vatanlarını korumak için her şeyi göze almakta, toplumun huzuru için çalışmaktadır.

Toplumsal Değerler

Çocuğu evlendirme isteği, kız isteme, beşik kertmesi, başlık parası, düğün, yas tutma, ad koyma, namusu koruma Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan toplumsal değerlerdir.

Dede Korkut Hikâyelerinde yer aldığı biçimiyle Oğuz Türklerinde evlilik önemli görülmekte, büyükler çocuklarını evlendirme isteği içine girmektedir. Evlilik için beşik kertmesi yapılmakta, günümüzdeki gibi kız isteme geleneği sürdürülmektedir. Evlilik için başlık parası istenilmekte ve kırk gün kırk gece düğün yapılmaktadır. Kanlı Koca Oğlu Kanturalı hikâyesinde Kanlı Koca oğlunu bir an önce evlendirmek istemekte ve bu isteğini şöyle dile getirmektedir: *Dostlarım! Atam öldü, ben kaldım, yerimi yurdunu tuttum; yarın da ben ölürüm oğlum kalır. En iyisi gözüm görürken oğul, gel seni evlendireyim.*

Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesinde aşağıda görüldüğü gibi toplumsal değerlere ilişkin örnekler sunulmaktadır. Kız isteme toplum büyükleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Aşağıda yer aldığı biçimiyle Bamsı Beyrek'e Banı Çiçek Dede Korkut tarafından istenilmektedir:

Dede Korkut söyledi:

Tanrı'nın buyruğuyla, Peygamberin kavliyle, aydan arı, güneşten güzel kız kardeşin Banı Çiçek'i Bamsı Beyrek'e istemeye geldim.

Bay Bican ile Bay Büre Bey arasında yapılan beşik kertmesi hikâyesinde “*Bay Bican Beyler, Yüce Tanrı bana bir kız verecek olursa, siz tanık olun, benim kızım Bay Büre Bey’in oğluna beşik kertme yavuklu olsun.*” biçiminde yer almaktadır. Başlık parasına ilişkin olarak Banı Çiçek’in ağabeyi Deli Karçar’ın Dede Korkut aracılığıyla Kam Büre Beyden isteği aşağıdaki gibidir:

Deli Karçar:

Dede! Kız kardeşim için ne istersem verir misin?

Dede söyledi:

- *Verelim, dedi; ne istiyorsun görelim.*

Deli Karçar söyledi:

Dişi deve görmemiş bin erkek deve getirin; hiç kısağa aşmamış bin de aygır getirin, bin de koyun görmemiş koç getirin.....

Bay Büre Bey’in oğlancığı Beyrek, Melik’in kızını aldı, ak büyük evine, ak çadırına geri döndü. Düğüne başladı.Kırk gün kırk gece ziyafet, düğün eylediler... Dedem Korkut geldi, sevinçli havalar çaldı.

Ad koyma Dede Korkut Hikâyelerinin kiminde yer alırken Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesinde Bamsı Beyrek’e adı aşağıdaki yer aldığı üzere Dede Korkut tarafından verilmektedir:

Sesimi anla, sözümü dinle, Bay Büre Bey!

Yüce Tanrı sana bir oğul vermiş, başıslasın

.....

Sen oğlunu “Bamsam” diye okşarsın,

Bunun adı “Boz aygırlı Beyrek” olsun,

Adını ben verdim, yaşını Allah versin!

Kötü ve acı olayların ardından olaylarla ilgili olan kişiler ve tüm toplum üzüntü duymakta kendi geleneklerine göre yas tutmaktadırlar. Aşağıda yer aldığı biçimiyle Bamsı Beyrek’in ölmüş olduğu düşüncesi ile Banı Çiçek ve çevredekiler tarafından yas tutulmaktadır:

Banı Çiçek:

...

Bir yastıkta baş koyduğum,

Yolunda öldüğüm, kurban olduğum!

Vay Kazan Beyin inandığı!

Vay kalabalık Oğuz’un imrendiği Beyrek!

Deyip ağladı sızladı. Bunu işitip Kıyan Selçuk oğlu Dünder ak çıkardı, kara giydi. Beyrek’in yar ve yoldaşları ak çıkarıp kara giydiler. Kalabalık Oğuz beyleri Beyrek için büyük yas tuttular, umut kestiler.

Dede Korkut Hikâyeleri Türklerin devlet düzenleri, toplumsal yaşayışları, yaşam alışkanları hakkında verdikleri bilgilere bağlı olarak eski Türklerdeki toplumsal değerlere ilişkin ipuçları sunmaktadır. Hikâyelerde görüldüğü gibi çadır yaşamı, beylerin bir araya gelerek karar alma süreçleri, Dede Korkut’un bilge kişi olarak bu süreçteki yeri, savaş ganimetinin paylaşılması, karar alma süreçlerine ve toplantılara katılmaya ilişkin yiğitlik gösterme gereksinimi, giyilecek giysiler günlük yaşama ilişkin evlenme törenlerinin nasıl

gerçekleştiği, evlenirken babadan oğula toprak vermeye (yaylak) kadar birçok gelenek ve yaşam alışkanlığı toplumsal yaşam içinde yer almaktadır.

Dede Korkut Hikâyelerinde önemle üzerinde durulan bir başka alt tema ise namusu korumadır. Hikâyelerin geçtiği dönemde Oğuz beylerinin ve yiğitlerin sık sık savaşa gitmelerine ve düşmanları tarafından baskına uğramalarına bağlı olarak eşlerin kendilerini koruması ve savaştan geri dönmeme durumunda eşi beklemesi konuları oldukça sık işlenen konulardan biridir. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Hikâyesinde Kazan Bey'in eşi Şöklü Melik'e karşı namusunu korumak için aşağıda yer verildiği üzere çeşitli önlemler almaktadır:

Şöklü Melik:

- Beyler Kazan'a acı vermek için ne yapmalı biliyor musunuz? Boyu uzun Burla Hatun'u getirip kadeh doldurtmalı, dedi.

Boyu uzun Burla bunu işitti, yüreğiyle canına ateşler düştü, kırk ince belli kızın içine girdi, öğüt verdi. Söyledi:

- Hanginize yapıştırlarsa "Kazan'ın hatunu hanginizdir" diye kırk yerden birden ses veriniz, dedi.

Dede Korkut Hikâyelerinin başka bir çarpıcı özelliği ise düşmanlar (kafirler) ile doğrudan ilişkilendirilerek sunulan kavramların dikkat çekiciliğidir. Hikâyelerin tamamında mücadele edilen durumlar sadece fiziksel olarak varlık gösteren iç ve dış düşmanlar değil bu düşmanlarla ortaya çıkan; yalan söyleme, kıskançlık, iftira, zalimlik, kötülük, adam öldürme, evi yağmalama, aileyi dağıtma, mala ele koyma, pusu kurma, esir alma, rüşvet alma, zorbalık, böhürlenme ve hırsızlık gibi toplumsal yaşamı ve toplumsal huzuru olumsuz yönde etkileyen olay ve olgulardır.

Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan değerlerle bugünkü ilköğretim programında çeşitli derslerde ele alınan değerler birbiriyle örtüşmektedir. Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan aile birliği, sevgi, saygı, dürüstlük, saygı, estetik, dayanışma, vatanseverlik değerleri aynen bugünkü sosyal bilgiler programında öğrencilere kazandırılması gereken değerler olarak yer almaktadır. Ayrıca bu değerler Türkçe dersi öğretim programında belirtilen milli ve manevi değerleri kazandırmaya yönelik genel amacı gerçekleştirmeye de uygun niteliktedir. Bu araştırma sonucunda belirlenen Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan değerlerin geçmişten günümüze ulaştığı; bir başka deyişle evrensel nitelik taşıdığı ve Dede Korkut Hikâyelerinin ilköğretim öğrencilerinin eğitiminde kullanılabilir nitelikte olduğu söylenebilir.

TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmada Dede Korkut Hikâyelerinin çözümlenmesi ile ortaya çıkan değerler; aile birliğine önem verme, sevgi, dürüstlük, saygı, estetik, cesaret, onurlu olma, dayanışma, vatanseverlik, cömertlik, merhamet olarak yer almaktadır. Araştırmada evrensel nitelikli bu değerlerin yanı sıra Dede Korkut Hikâyelerinde toplumsal ve dini değerlerinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada Dede Korkut Hikâyelerinde aile birliğine önem verme değeri kapsamında evlat sahibi olma, eşe önem verme, aile bireylerini koruma alt temalarının bulunduğu sonucu elde edilmiştir. Yalçın ve Şengül (2004) çocuk eğitimi açısından Dede Korkut Hikâyelerinin öne sürdüğü değerleri belirlemeye dönük yaptıkları çalışmada çocuğun geleceğin teminatı olarak görüldüğünü, çocuğun hayata hazırlanması aşamasında ailenin rolünün büyük olduğunu, çocukların kendilerine değer veren ailelerine bağlı olmaya önem verdiğini ortaya koymuşlardır. Dede Korkut Hikâyelerinde aile birliğine önem verme kapsamında evlat sahibi olmaya verilen öneme ilişkin bulgular Yalçın ve Şengül (2004)'ün çocuk eğitimi açısından aile ve çocuk arasındaki ilişkileri ve Türk toplumundaki aile ve çocuk algısına yönelik değerleri ortaya koyan araştırmanın bulguları ile paralellik taşımaktadır. Ayrıca Arı ve Karateke (2010) çalışmasında Dede Korkut Hikâyelerinde çocuk sahibi olmanın önemli olduğunu özellikle de babanın yerini tutacak erkek çocuğa büyük önem verildiğini vurgulamıştır. Yine Arı ve Karateke (2010) çalışmasında Dede Korkut Hikâyelerinde kadının önemli bir yeri olduğunu, en yaygın işlenen kadın tipinin ideal eş ve anne kadın olduğunu belirtmiştir. Aile, Dede Korkut Hikâyelerinde toplum olma anlayışının başlangıcı olarak kimi hikâyelere konu olmuş, aile birliği önemli bir değer olarak toplumsal yaşamda yer almıştır.

Dede Korkut Hikâyelerinde sevgi sürekli ele alınan bir değer olarak günlük yaşamın içerisinde yer almaktadır. Aile bireyleri birbirlerine, toplumdaki insanlar çevrelerine sevgi duymakta, anne, baba, kardeş, eş sevgisi üzerine kimi olaylar gelişmektedir. Sevgi hikâyelerde evlat sevgisi, anne baba sevgisi, eş sevgisi, doğa sevgisi, kardeş sevgisi olarak yer almaktadır. Araştırmanın bu bulgusu Özbay ve Karakuş Tayşi (2011)'nin "Dede Korkut Hikâyeleri'nde anne, baba, eş, kardeş, arkadaş sevgisi vurgulanmıştır" biçimindeki bulgularıyla örtüşür niteliktedir. Yalçın ve Şengül (2004) çalışmasında Boğaç Han Hikâyesi'nde, Hz. Hızır'ın, Boğaç'ın yarasına tek çarenin "Dağ çiçeği" ve "Ana sütü" olduğunu söylemesinin annenin bir ömür boyu çocuğuna hayat veren ve onu varlık dünyasında sahiplenen bir koruyucu olduğunun kanıtı olarak açıklamıştır. Şahin (2009) çalışmasında Dede Korkut Hikâyelerinde baba imgesini, evlat ve kahramanın kendini

gerçekleştirmesine, ruhsal olarak uyanmasına katkı sağlayan soylu bir iyilik imgesi ve bilinç olarak açıklamıştır.

Dürüstlük değeri Dede Korkut Hikâyelerinde adil olma, sadakat gösterme, gerçekleri savunma biçiminde ele alınmaktadır. Bir başka deyişle, dürüstlük değeri ile Dede Korkut Hikâyelerinde yalnızca doğruyu söylemek değil; insan ilişkilerinde sadık olma, gerçek ve doğru bilgidan yana olma gibi çeşitli biçimlerde karşılaşılmaktadır. Arı ve Karateke (2010) çalışmasında Dede Korkut Hikâyelerinde yer aldığı biçimiyle Türk kadınının eşine ölene kadar sadık olduğunu namusunu korumak için her şeyi yaptığını vurgulamış, annelik ve eşe bağlılık değerlerinin daima yüceltildiğini belirtmiştir. Özkartal (2009)'da çalışmasında Oğuz toplumu içinde beyler arasında, halk arasında söylenen sözün doğru olduğunu belirterek dürüstlük değerine dikkat çekmiştir.

Eşe saygı, anne babaya saygı, devlet büyüğüne saygı, büyüklere saygı Dede Korkut Hikâyelerinde ele alınan saygı türlerdir. Araştırmanın bu bulgusu Özbay ve Karakuş Tayşi (2011)'nin Dede Korkut Hikâyelerindeki değerleri belirlemeye yönelik gerçekleştirdikleri araştırma bulgusu ile benzerdir. Özkartal (2009) Kanturalı, “evlenme yaşına geldiği halde kendisi dileğini ortaya koymuyor. Babasından karar bekliyor. Babası düşünüp evlenme yaşı geldiğini söyleyinceye kadar içini açmıyor.”, diyerek evladın ailesine olan saygısını açıklıkla dile getirmektedir.

Dede Korkut Hikâyelerinde de yer aldığı biçimde cömertlik ve misafirperverlik geçmişten günümüze Türk toplumlarının önemli bir değeri olarak toplumsal yaşam içinde süregelmiştir. Cömertlik değeri kapsamında Dede Korkut Hikâyelerinde şenlik düzenleme, misafir ağırlama, ziyafet verme, hediye dağıtma ile ilgili örnekler bulunmaktadır. Araştırmanın bu bulgusu Özbay ve Karakuş Tayşi (2011)'nin Dede Korkut Hikâyelerindeki değerleri belirlemeye yönelik gerçekleştirdikleri araştırma bulgusu ile benzerdir. Dede Korkut Hikâyelerinde sürekli olarak konuklar ile yeme içme ortamlarından söz edilmekte; kutlama, düğün gibi nedenlerle misafir ağırlanmaktadır (Tunçdöken, 2009).

Estetik değeri ile Dede Korkut Hikâyelerinde ipek halı döşeme, çadır süsleme, savaş malzemelerini süsleme, kadının görünüşü ve kıyafet, mutfak eşyalarını süsleme ve dil kullanımı olarak karşılaşılmaktadır. Sarıtaş (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Dede Korkut Hikâyelerinde ev, mimari ve mekânlarla (çadır, otağı, ocak, oda vb.), günlük hayatta kullanılan eşyalarla (kopuz, halı, keçe, yaygı, döşek vb.), savaş aletleriyle ve (yay, ok, kılıç, gürz, sapan vb.) giyim kuşamla ilgili (elbise, cübbe, kuşak, şalvar, çuha vb.) birçok

maddi kültür ürünü ortaya konulmuştur. Bu bulgular araştırmada dil kullanımı dışında, estetik değer altında ele alınan tüm değerlerle örtüşür niteliktedir. Araştırmada bir değer olarak ifade edilen Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki dil kullanımı ise, yapılan araştırmaların genelinde dikkat çeken bir unsur olarak açıklanırken Gül (2008) tarafından yapılan araştırmanın konusunu oluşturmuştur. Bu çalışmada Dede Korkut Hikâyeleri'nin ve özellikle giriş bölümünün atasözü, deyim ve çeşitli anlamlarla yüklü kalıp sözlerle örüldüğü; kitapta altmıştan fazla atasözünün, Oğuz boylarının hayatını, savaşlarını ve bütün günlük yaşamını ilettikleri; hikâyelerde iyilik, kötülük, öğüt, nasihat, inanç ve hayat görüşü gibi konuları içeren uyaklı ve sanatlı söyleyişlerin olduğu ortaya konmuştur. Karaşah (2006)'ta yaptığı araştırmasında Dede Korkut Kitabı'nda geçen hikâyelerde kullanılan sıfat-fiil eklerinin hepsinin bugün Türkiye Türkçesinde de kullanımına devam edildiği sonucuna ulaşmış ve Dede Korkut Hikâyelerini Eski Anadolu Türkçesinin seçkin eserleri olarak nitelemiştir. Balyemez (2011)'de araştırmasında tarih, kültür ve üslup bakımından eşsiz bir değere sahip olan ve yüzyıllar önce oluşan bu hikâyelerin, günümüzün metin dil bilimi incelemeleriyle belirlenen metin olma ölçütlerine uygun olduğunu belirtmiştir.

Dini değerlere Dede Korkut Hikâyelerinde sürekli olarak yer verilmekte dini değerler toplum yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Dua etme, hayır yapma, rüyalara inanç, Tanrı'ya ve peygambere inanç, savaş öncesi ibadet etme, ölümlü dünya Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan dini değerlerdir. Güzel (2008) tarafından Dede Korkut Hikâyeleri'nde duayı incelemeye yönelik gerçekleştirilen çalışmada; "Dede Korkut hikâyelerinde; istek ve dilek dualarının olduğu, acı çeken, kötülüğe maruz kalan insanların rahatlamak için dile getirdikleri kalıp sözler olan bedduaların olduğu ve Dede Korkut'un Han için yaptığı uzun bir yaşam sürme, kazadan korunma, kötülüklerden uzak olma, güçlkle karşılaşmama adına duaların olduğu ortaya konmuştur.

Dede Korkut Hikâyelerinde sıklıkla ele alınan bir değer olan cesaret boğa ile savaşma, adını alma için yiğitlik gösterme, ölüme karşı koyma, beden gücünü kullanma, hakkını arama için savaşma, ganimet elde etmeye verilen önem biçiminde yer almaktadır. Arı ve Karateke (2010)'nin "Dede Korkut Hikâyelerindeki erkek çocuklar bir kahramanlık gösterdiği zaman Dede Korkut gelerek, onlara ad verir. Göçebe Türkler için erkeğin kahramanlık göstermesi önemlidir." biçimindeki bulguları araştırmanın cesaret değerine ilişkin bulgularıyla örtüşmektedir. Yalçın ve Şengül (2004)'e göre hikâyelerde yoğun olarak ele alınan yiğitlik toplumun "alp tipi" yetiştirme amacıdır.

Onurlu olma değeri ile ilgili olarak Dede Korkut Hikâyelerinde alçakgönüllü olma, eşinin güçlü olmasını isteme, vefalı olma, yiğitliğe verilen önem ile ilgili bulgular elde edilmiştir. Yalçın ve Şengül (2004) tarafından gerçekleştirilen çalışmadaki “Hikâyelerde, aileye ve topluma sonsuz bir bağlılık söz konusu olduğu halde, bazen kahraman adayları, esaret vb. gibi, ailelerinin onurunu düşürecek olan bazı olaylar karşısında, anne ve babalarını dinlemeyip durumu düzeltmek için ailelerinin izni olmamasına rağmen evlerinden ayrılırlar.” biçimindeki bulgu araştırmada ortaya konan onurlu olma değerine ilişkin bulguyu destekler niteliktedir. Arı ve Karateke (2010) çalışmasında kadının “alp tipine” uygun olması gerektiğine değinmiş ve kadının bu özelliklerinin Bamsı Beyrek ve Kan Turalı hikâyelerinde yoğun olarak işlendiğini belirtmiştir.

Dede Korkut Hikâyelerinde merhamet değeri kapsamında bağışlayıcı olma ve zor durumda olana yardım etme ele alınmaktadır. Şahin (2009)’e göre “genel olarak Dede Korkut Hikâyelerinde iyiliği ve iyi olmayı öğütleyen kişi ve öğretiler, evrensel anlamda dünyanın işleyişine olumlu yönde katkı sağlayan değerlerdir.” Bu bağlamda araştırmada bulunan merhamet değerinin Şahin’in çalışmasını desteklediği söylenebilir.

Yardım etme, paylaşma, ödül verme dayanışma değeri kapsamında Dede Korkut Hikâyelerinde yer almaktadır. Araştırmanın bu bulgusu Özbay ve Karakuş Tayşi (2011)’nin çalışmasında “İş bölümü yaparak birlikte hareket etme; zor zamanlarda birlik olma; el birliği ile bütün güçlüklerin üstesinden gelme; dayanışma ile verimli işler elde etme; üzüntüleri paylaşma, maddi, manevi anlamda zor durumda olan kişiye yardım için birlik olma; birliği sağlam kurma; tek tek değil, birlik olunca güçlü olunacağının farkına varma kavramları hikâyede sıkça kullanılmıştır.” biçimindeki araştırma bulgularıyla örtüşmektedir.

Dede Korkut Hikâyelerinde vatanseverlik yurt sevgisi biçiminde dile getirilmiştir. Özkartal (2009)’ın Cemşidov (1990)’dan aktardığına göre, Dede Korkut Destanı’ndan doğan esas düşünce, ülke dirliği ve adaleti muhafaza etmek, onun sınır bütünlüğünü, halkın şerefini ve birliğini koruyup, kollamaktan ibarettir.

Çocuğu evlendirme isteği, kız isteme, beşik kertmesi, başlık parası, düğün, yas tutma, ad koyma, namusu koruma Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan toplumsal değerlerdir. Aynı zamanda hikâyelerde, yalan söyleme, kıskançlık, iftira, zalimlik, kötülük, adam öldürme, ev yağmalama, aileyi dağıtma, mala ele koyma, pusu kurma, esir alma, rüşvet alma, zorbalık, böbürlenme ve hırsızlık toplumsal yaşamı ve toplumsal huzuru olumsuz yönde etkileyen olay ve olgulardır. Arı ve Karateke (2010) de çalışmalarında “Dede Korkut kitabı incelendiğinde

bir toplumun huzurunu bozacak birçok davranışın kınandığını görürüz. Bu davranışlardan birisi de kıskançlık ve iftiradır. Bunun yanı sıra ihanet, yalancılık da kınanan, istenilmeyen davranışlar arasındadır.” biçimindeki ifadelerle olumsuz, istenmeyen davranışlarla toplumda karşı karşıya gelindiğini belirtmişlerdir.

Sonuç olarak bugün ilköğretim programında da yer alan ve öğrencilere kazandırılması gereken pek çok değer Dede Korkut Hikâyelerinde Oğuz Türklerinin yaşamından örnekler yoluyla yer almadığı söylenebilir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak aşağıdaki öneriler sunulabilir: Dede Korkut Hikâyelerinde çeşitli değerler yer aldığından okullardaki dolaylı ya da dolaysız değer eğitimi etkinliklerinde Dede Korkut Hikâyelerinden yararlanılabilir. Dede Korkut Hikâyeleri ile değer eğitiminin ilişkilendirildiği çeşitli nitel ve nicel araştırmalar da ilgili alan yazına katkı getirebilir. Değer sınıflaması içinde yer alan aile birliğine önem verme, sevgi, saygı, estetik, cesaret gibi değerlerin kazandırılmasında Dede Korkut Hikâyelerinin etkisi deneme modeliyle gerçekleştirilecek çalışmalarla belirlenebilir. Günümüzde değer eğitiminde Dede Korkut Hikâyelerinden yararlanma durumlarını belirlemek üzere çeşitli derslerin öğretim programlarının ve ders kitaplarının incelendiği nitel araştırmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Arı, B. ve Karateke, E. (2010). Dede Korkut Hikâyelerinde kadın ve çocuk eğitimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (14), 275-284.
- Baloğlu, M. ve Balgalmış, E. (2005). İlköğretim ve ortaöğretim yöneticilerinin öz-değerlerinin betimlenmesi: Tokat ili örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (10), 19-31.
- Balyemez, S. (2011). *Dede Korkut Hikâyelerinin metin dil bilimsel yapısı*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Baydar, P. (2009). *İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler programında belirlenen değerlerin kazanım düzeyleri ve bu süreçte yaşanan soruların değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Collins English Dictionary* (Third edition). Glasgow: Harper Collins, 1991.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (15), 69-88. 23 Kasım 2011, <http://www.dem.org.tr/ded/15/ded15mak3.pdf>
- Doğanay, A. (2007). Değerler eğitimi. C. Öztürk, (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* içinde (256-284). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Ergin, M. (2003). *Dede Korkut kitabı*. M. E. Şahin ve H. Kadıköylü, (Yay. Haz.), 10.11.2011, www.hisargazetesi.com
- Gül, R. (2008). Dede Korkut Hikâyelerinde söz kalıpları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 100-105.

- Güzel, A. (2008). Dede Korkut Hikâyeleri bağlamında dua. *Turkish Studies. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3 (2), 438-446.
- Karavaş, Z. Ş. (2006). *Dede Korkut Hikâyelerinde sıfat-fiiller ve zarf-fiiller*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Kudret, C. (2004). *Bugünkü Türkçemizle Dede Korkut Hikâyeleri*. Ankara: Varlık Yayınları.
- MEB. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu (4. ve 5. sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (2004). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (1-5. sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative research and case study applications in education*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Özbay, M. Karakuş Tayşi, E. (2011). Dede Korkut Hikâyeleri'nin Türkçe öğretimi ve değer aktarımı açısından önemi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1 (1), 21-31. 23 Kasım 2011, <http://www.pegemdergi.net/index.php/EO/article/viewFile/74/3> adresinden alınmıştır.
- Özkartal, M. (2009). *İlköğretim sanat etkinlikleri dersinde Dede Korkut Destanı'nın milli değerlerin kazanılmasına etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sanchez, T. R. (1998). *Using stories about heroes to teach values*. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 424190).
- Sarıtaş, S. (2008). Dede Korkut Hikâyeleri ve Aşık Garip Hikâyesi'nde yer alan maddi kültür ürünleri. *Turkish Studies. International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3 (1), 89-95.
- Şahin, V. (2009). Dede Korkut hikâyelerinde iyilik kültürü. *I. Ulusal İyilik Sempozyumu*, Elazığ. 23 Kasım 2011, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/veysel_sahin_dede_korkut.pdf
- Şengül, A. (2008). Cumhuriyet tiyatrosunda Dede Korkut. *Turkish Studies. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3 (2), 617-626.
- Torun, Y. (2011). Dede Korkut Hikâyelerinde barınma ile ilgili sözler ve bu sözlerin birliktelik kullanımları üzerine. *Turkish Studies. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (3), 1251-1263.
- Tunçdöken, F. (2009). *Dede Korkut Hikâyeleri ile Beowulf Destanı'nda yer alan toplumsal hayata ait motiflerin saptanması ve karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Yalçın, S. K. ve Şengül, M. (2004). Dede Korkut Hikâyeleri'nin çocuk eğitimi açısından öne sürdüğü değerler ve ortaya çıkarmak istediği tip üzerine bir değerlendirme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (12), 209-223. 23 Kasım 2011, <http://web.firat.edu.tr/sosyabil/dergi/arsiv/cilt14/sayi2/203-224.pdf>
- Yazıcı, K. (2009). Değerler Eğitimi'ne genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19, 499-522. 26 Kasım 2011, <http://www.tubar.com.tr/TUBAR%20DOSYA/pdf/2006BAHAR/19.31.kubilayyazici.s.499522.pdf>